

„KTDK” DOLGOZAT

Kinek az áldozata?

Caravaggio „Izsák feláldozása” című festményeiről

2012

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
Izsák áldozata	4
Ábrahám áldozata	9
Caravaggio-képek	16
Konklúzió	20
Irodalomjegyzék	21
Első melléklet	23
Második melléklet	24

Bevezetés

Dolgozatom tárgya Caravaggio két azonos című festményének¹ elemzése, illetve az *Izsák feláldozása* történet lehetséges caravaggói interpretációinak bemutatása. Írásomban Gyenge Zoltán *A szenvedély akarata* című esszéjével szemben, egy meggyőződéseim szerint hitelesebben alátámasztható megközelítés mellett érvelek. Vállalkozásom célja, hogy megválaszoljam a következő kérdést: kinek az áldozatát is ábrázolják a festő képei.

Gyenge arra jut, hogy Caravaggio 1603-ra datált festménye tulajdonképpen Izsák áldozathozataláról szól, és így az akéda egy lehetséges, Kierkegaard által is támogatott értelmezését példázza. Dolgozatomban ezzel kapcsolatban több ellenvetést is megfogalmazok. Mindenekelőtt arra szeretnék rámutatni, hogy Caravaggio Izsákjának jellemzésekor hiba lenne megfeleldkeznünk az 1598-as *Izsák feláldozásáról*. A festő két képe, bár számos ponton különbségeket fedezhetünk fel közöttük, valamelyest egymást magyarázza, sok tekintetben ugyanazt a tartalmat jeleníti meg. Másodszor a mellett szeretnék állást foglalni, hogy a képek által közvetített tartalom csupán részleteiben feleltethető meg a kierkegaard-i magyarázatnak. Az *Izsák feláldozása* festmények bizonyos elemei valóban összecsengnek a *Félelem és reszketésben* leírtakkal, ám egy magasabb elemzési szinten már mást jelenítenek meg. Azáltal, hogy Gyenge az áldozathozót kizárólag Izsákban jelöli meg, elemzése megreked egy alacsonyabb értelmezői szinten, és figyelmen kívül hagyja a festmény teljes jelentését.

Dolgozatomban először is megpróbálom rekonstruálni Kierkegaard elméletét, amelyre Gyenge Zoltán esszéje is hivatkozik. Ezt követően Gyenge esszéjének főbb pontjait ismertetem, illetve kísérletet teszek annak körülírására, hogy miként is jelenik meg Izsák áldozathozatala a Caravaggio-képeken. A dolgozat következő szakaszát a releváns patrisztikus irodalom rövid bemutatásának szentelem, és végül mindezen szempontokat

¹ 'Első melléklet'

'Második melléklet'

Spike, John T. *Caravaggio. Cd-rom Catalogue*. New York: Abbeville, 2007.

http://www.johntspike.com/uploads/CARAVA_2010.pdf

figyelembe véve, a festő képeinek további elemzésén keresztül egy lehetséges választ adok a dolgozat címét adó kérdésre.

Izsák áldozata

Gyenge Zoltán *A szenvedély akaratában* Caravaggio 1603-as képéről azt állítja, Izsák áldozatáról szól. Dolgozatomban többek között azt szeretném bizonyítani, hogy Gyenge e feltételezése téves alapokon nyugszik. A szerző képelemzése során nem méltatja elég figyelemre a kép többi szereplőjét, valamint reflektálatlanul hagy olyan értelmezéseket is, amelyek az általa vizsgált hagyománnyal szembehelyezkednek, és a képelemzés kapcsán relevánsak lennének. Ahhoz, hogy ezt bizonyítsam, a következőkben azt a filozófiai hagyományt szeretném ismertetni, amelyre Gyenge interpretációját alapozza. Rekonstrukciómban Sören Kierkegaard *Félelem és reszketésén* kívül elsősorban Balassa Péternek a *Félelem és reszketéshez* írt utószavát, valamint Gyenge Zoltán *Kierkegaard élete és filozófiája* című könyvének a vallási életútról szóló részeit követem.

A Félelem és reszketés négy történettel kezdődik. Minden történet egy Kierkegaard által kitalált alternatívája annak, amely a bibliai akéda-leírás alapján elképzelhető lehet. Az első változatban Kierkegaard úgy jeleníti meg Ábrahámot, mint aki hazudni kényszerül Izsáknak, nehogy a fiú elveszítse a hitét. Kierkegaard feltételezi: ha Izsák tudná az igazságot, miszerint apja nem kegyetlenségből akarja feláldozni (megölni) őt, többé már nem bízna istenben. A második történet ezzel szemben nem Izsák, inkább Ábrahám tragédiájáról mesél. Ebben a változatban Kierkegaard semmit sem másít az eredeti leíráson, mindent úgy beszél el, ahogyan azt a Biblia is teszi. Ábrahámot ugyanakkor úgy írja le, mint aki a próbatétel után megtört emberré válik, megöregedett, és kétségkívül csalódott Istenben. A harmadik történet Ábrahámja megint teljesen más problémával kell, hogy megküzdjön. Ez az Ábrahám tulajdonképpen önmagával nem tud majd elszámolni, büntudatot érez, hiszen a racionalitás etikai dimenziójában bűnt követett el. Nem tudja megérteni, Isten hogyan is bocsáthatott meg neki. Végül a negyedik történet azt a kérdést veti fel, hogy mi van akkor, ha Ábrahám végül nem tudja megtámadni Izsákot, Izsák számára viszont nyilvánvalóvá vált, hogy apja a feláldozására készült. Ebben az esetben Izsák paranoiássá válik, egzisztenciális bizonytalanság jellemzi.

Mi a szerző célja ezekkel a kitalált történetekkel? Mit akar példázni velük? Véleményem szerint azt, hogy ha a bibliai kontextusból kiragadva, pusztán hétköznapi történetként gondolunk az akédára, akkor a benne szereplő alakok személyes története is megváltozik. Mind Izsák, mind Ábrahám félni kezdenek egymástól és az isteni hatalomtól. Az apa cselekedeteire pedig többé már nem tudunk nem bűnként tekinteni. Ha ugyanis elvonatkoztatunk attól, hogy Ábrahám Isten parancsát követi, akkor etikai szempontból bűnt követ el, tulajdonképpen saját fia meggyilkolására tesz kísérletet. Ezek alapján Kierkegaard felteszi a kérdést: lehetséges-e olyan helyzet, amelyben az úgynevezett etikai teleológiai figyelmen kívül hagyható, ahol az etikai teleológiai érvénye felfüggesztődik.

Kierkegaard első művében, a *Vagy-vagyban* még két értékrendet állít szembe egymással: életünket *vagy* esztétikai, *vagy* etikai szempontok alapján élhetjük. Az esztétikai szempontok szerint élő ember még nem, az etikai szempontok alapján élő ember már figyelembe veszi, tiszteli az erkölcsi normákat, az etikum szabályai szerint cselekszik. A *Félelem és reszketésben* azonban a szerző egy új értékrenddel, állapottal is bővíti a szempontok listáját: *a hit stációjával*. Ez az a stáció, amelyben Ábrahám is él. Kierkegaard Ábrahámot a *hit lovagjának* nevezi, amely szerinte az egyetlen olyan embertípus (helyesebben: stáció, életút, vagy egzisztenciál-kategória), amelyre nem mindig értelmezhetőek az etikai szabályok. Az etikai teleológiai tehát felfüggeszthető, de az, hogy valaki a hit lovagjává váljon, nagyon ritka. Kierkegaard arra is megpróbál választ találni, hogy a hétköznapi ember számára Ábrahám története miért olyan csodálatra méltó, ugyanakkor nehezen érthető.

A szerző a hit definiálásakor a következőre jut: a hit paradoxona az, hogy az egyes magasabb rendű, mint az általános. Az általános Kierkegaard-nál olyan logikai rendszereket, filozófiai absztrakciókat, etikai és sokszor teológiai normákat is jelent, amelyek szerint hétköznapi életünket éljük, az általunk teremtett valóságot strukturáljuk. Az egyes ezzel szemben azokat az eseteket jelöli, amikor ezek a szabályok, ahogyan azt már korábban említettük, felülíródnak. Az egyes ekkor magasabb rendűvé válik, mint az általános. A szerző szerint ezek az esetek nagyon ritkák, mert csak az igazi hitben jöhetnek létre.

Amikor megpróbáljuk leírni, mit is érezhetett Ábrahám az akéda során, Kierkegaard szerint azt vesszük észre, hogy képtelenek vagyunk megtenni ezt. A probléma tulajdonképpen a hit paradoxonából ered. Az igazi hit a szerző szerint azért megmagyarázhatatlan, mert

magyarázni csak az általánost tudjuk. A hit és az általános nyelve tehát ütközik egymással, az egyiknek a másikra lefordítása tulajdonképpen lehetetlen: „*pragmatika (itt: etika) és hit (ember és Isten individuális dialógusa), két, egymásra lefordíthatatlan nyelv, mivel a hit nyelve, mozgása, lefordíthatatlan a pragmatikára (Ábrahám tette az etikum felől gyilkosságnak minősül); ezért mondható, hogy Kierkegaard teleológiaellenes; nem élni tanít a hitben, hanem e hit földi lehetetlenségét, abszurditását mutatja meg.*”²

Gyenge szerint a stádiumelmélet első könyvében, a *Vagy-vagyban* azért épp a vallási stádium leírása a legrövidebb, mert ez az a stádium, amelynek leírásakor még maga a szerző is problémákba ütközik. Kierkegaard tulajdonképpen ezért fordul a történetmeséléshez, az *Az ismétlésben* Jób, a *Félelem és reszketésben* pedig az akéda és Ábrahám példájához. Kierkegaard Gyenge szerint világossá teszi: az akéda nem attól válik a hit példájává, hogy azt prédikálja „az Úr adta, az Úr elvette, legyen áldott érte az ő neve”, hanem attól, hogy a történetben az ember minden közvetítés nélkül kerül kapcsolatba az abszolútummal. A hit Ábrahám esetében egy olyan érzelm is, amely nem nélkülözi a félelmet és reszketést. Ábrahám tudja, hogy az istennel szemben az embernek nem lehet igaza, és azzal válik maga is abszolúttá, hogy elfogadja ezt és eszerint cselekszik. Ez az elfogadás semmiképpen sem jár azzal a következménnyel, hogy a próbatétel közben Ábrahám érzéketlenné válna az erkölcsi normákra. De tény, hogy ezek figyelembevétele nélkül cselekszik.

Kierkegaard olvasatában Ábrahám próbája egyértelműen a hit próbája, amely épp attól válik igazi próbává, hogy tétje a lehető legnagyobb. Ábrahám számára fia, Izsák a legértékesebb, és Isten épp ezt akarja elvenni tőle, ráadásul úgy, hogy az apának három napon keresztül, minden percet a fiával, valamint azzal a tudattal kell eltöltenie, hogy gyilkolni fog. A szerző szerint a próba maga is az emberi értelen kívül áll, éppúgy irracionális, mint az igaz hit. Ahhoz, hogy Ábrahám kiállja ezt az irracionális próbatételt, szenvedélyre van szüksége: a végtelen rezignáción túli szenvedély az, ami a hit lovagját tulajdonképpen abszolúttá teszi.

Gyenge *A szenvedély akarata* című esszéjében, Caravaggio Izsákjának szenvedélyességét, mint az abszurd, az értelmetlenség elleni akaratot írja le. Gyenge szerint Caravaggio 1603-as képén Izsák képviseli az etikumot, az ésszerű erkölcsi törvényeket, amelyek dimenziójában az

² Balassa Péter. „Utószó Søren Kierkegaard *Félelem és reszketés* című könyvéhez.” In *Félelem és reszketés*, szerző: Søren Kierkegaard, fordította: Rácz Péter, 221-273. Budapest: Európa, 1986.

apa pusztá gyilkosságra készül. Ezzel szemben az apa, Ábrahám épp egy másik szféra szereplője, a kierkegaard-i hit, a szakralitás terében cselekvő ember. Ez utóbbi dimenzióban az ésszerűséget felülírja az egyes irracionalitása, és Izsák feláldozása Ábrahám számára többé már nem fogalmazható meg a *jó* vagy a *rossz* etikai fogalmai mentén, hanem egyszerűen *szükségsszerűvé* válik.

Az egyébként VIII. Orbán pápának³ készített festményről Gyenge többek közt a következőket írja: „*A kép brutális. [...] Ábrahám nem egyszerűen lefogja a fiát, hanem szemmel láthatóan fájdalmat is okoz neki; a fiú rémületében és fájdalmában sikolt fel. Ábrahám arcán leginkább az eltökéltség vehető észre. Ő már eldöntötte, hogy nem kezd pert a Mindenhatóval, hanem minden további nélkül teljesíti a parancsot, feláldozza Izsákot, úgy és ott, ahogyan és ahol kérték tőle. Látszik rajta, hogy nem ért semmit, ezért az angyalnak kell felhívnia figyelmét a bárányi szelídséggel rátekintő kosra. A kos tekintete elmélázó, roppant kedélyes, már-már szánakozó. Talán Izsáknak a feláldozása előtti tekintete tükröződik vissza benne. Izsák viszont semmit sem tud az egésztől, őt még teljesen eltölti a rémület, bár nem láthatja a kést, a szándékot pontosan nem ismeri, de nem nyugszik bele birka módjára, hanem küzd az értelmetlenség ellen, nem fogadja el a magasabb hatalom érdekeit. Izsák akarja az életet, és harcol érte.*”⁴

Gyenge arra a megállapításra jut, hogy Caravaggio képe igazából azt a félelmet és reszketést jeleníti meg, amiről Kierkegaard is beszél. Elemzése véleményem szerint azonban nem elég körültekintő. Talán már az idézett részletből is kivehető, hogy Gyenge elmondása alapján az 1603-as festmény mindenképpen az izsáki racionalitást tartja értékesebbnek, és komoly ítéleteket fogalmaz meg Ábrahám ábrázolásával kapcsolatban. Szerintem Caravaggio képe sokkal szimbolikusabb ennél. Mondanivalója árnyaltabb, jelentésében pedig egy olyan patrisztikus értelmezői hagyományra épít, amellyel később Kierkegaard is szembehelyezkedik. De ne szaladjunk ennyire előre. Először is azt próbáljuk meg körülírni, hogyan is jelenik meg Izsák áldozata a kérdéses festményen.

³ VIII. Orbán ekkor még nem pápa, csak 1623-ban szentelték fel. 1592-1604-ig pápai főjegyzői tisztséget viselt.

⁴ Gyenge Zoltán. „A szenvedély akarata - Caravaggio Izsákja.” In *A szépség akarata*, szerző: Bacsó Béla, Gábor György, Gyenge Zoltán és Heller Ágnes, 66-124. 2011. 123-124. o.

Gyenge tulajdonképpen abban látja Izsák áldozatát, hogy a fiú szembeszegülni kényszerül az apával és az abszolúttal szemben, és a szerző szerint Carvaggio ezzel a hit abszurdítására hívja fel a néző figyelmét. Gyenge azon elképzelésével, miszerint Izsák nyilvánvalóan tiltakozik Isten parancsa ellen, tulajdonképpen egyetérték: a fiú arca tényleg szenvedélyesnek mondható. Azt azonban nem hiszem, hogy ezt a szenvedélyt az abszolút kegyetlensége, vagy Ábrahám brutalitása váltja ki belőle. Azt, hogy Izsák mennyire küzd apja ellen, tulajdonképpen nehéz is megmondani, a festmény ezt nem igazán láttatja. Ábrahám keményen fogja Izsákot, akinek karjai a történethez hűen, gúzsba vannak kötve, a fiú tehát nehezen ellenkezhetne. Azt is kérdésesnek látom, hogy Izsák valóban felsikolt-e. Nem csak egyszerű kétségbeesésről, nem-értésről van itt szó? E kérdések megválaszolására csak később tesztek kísérletet.

Ha összehasonlítjuk az 1603-as Izsák alakját az 1598-as festmény alakjával, egy teljesen más Izsákkal találkozhatunk. Az 1598-as képen a fiú inkább hasonlít a már sokszor megfestett, naiv és mit sem tudó Izsák-ábrázolásokra, mint a festő másik képének Izsákjára. Tartása nyugodt, laza, arca kisimult, és még csak különösebb szerepet sem kap a festményen – testére árnyék borul. Szelíd csodálattal tekint az angyalra, aki kétségkívül a kép legfeltűnőbb szereplője.

Az 1598-as képen Ábrahám áldozata sem válik kimondottan hangsúlyossá, a festő őt is árnyékba helyezi. Ha választanom kellene, hogy melyik festmény illik jobban Gyenge Zoltán Ábrahám-leírása, inkább ezt választanám. Ábrahám meglepettebbnek, esendőbbnek tűnik rajta, mint a másik képen. Bár arcát egyáltalán nem láthatjuk, nyakizmainak erőteljes megjelenítése arról árulkodik, hirtelen fordult meg, nem számított az isteni közbeavatkozásra, az angyal érkezésére. Látszik, hogy nehezen érti meg, pontosan mi is történik vele.

Caravaggio 1603-ban festett képen Ábrahám jóval árnyaltabban jelenik meg, mint ahogyan Gyenge leírja: *„Ábrahám arcán ellenben semmiféle szenvedélyt nem látunk. Egy joviális öregúr, aki minden küszködés, vívódás és szenvedés nélkül, szinte szenvtelenül készül levágni Izsákot. Az arca még kegyetlenségről sem árulkodik, csaknem derűs, ami egy éppen fiát meggyilkolni készülő apától kissé szokatlan. Talán egy dolog bosszantja: megzavarták*

valamiben, amire pedig már felkészült.”⁵ Bár az apa mozdulatai valóban határozottabbak, mint az 1598-as festményen, arca is sokkal-sokkal hangsúlyosabb. E hangsúlyos arcra pedig kifürkészhetetlen érzelmeket festett Caravaggio. Gyenge Ábrahám érzelmi sokszínűségét, nehezen körülírhatóságát keveri össze a szenvedélytelenséggel.

Hogy Ábrahám megtette, amit parancsoltak neki, a történetet ismerve nem kérdéses. Az értelmezés problémája ott merül fel Izsák feláldozásával kapcsolatban, hogy miért is parancsolta Isten azt, amit parancsolt, illetve hogy erre a történet két főszereplője, Ábrahám és Izsák mennyiben reflektálhatott. Véleményem szerint Caravaggio nem elégszik meg azzal a magyarázattal, hogy Ábrahám vakon követte Isten parancsát, ennél sokkal bonyolultabb érzelmeket is megjelenít. És bár azáltal, hogy a festő Izsákot felénk fordulva ábrázolja, szerepe valóban hangsúlyosabbá válik, de túlzásnak tartom azt az állítást, hogy a kép kizárólag a fiú áldozatát jelenítené meg.

Ábrahám áldozata

1. *„Ezek után az események után történt, hogy Isten próbára tette Ábrahámot, és így szólt hozzá: »Ábrahám, Ábrahám!«*
»Itt vagyok« - felelte.
2. *Akkor ezt mondta neki: »Vedd egyetlen fiadat, akit szeretsz, Izsákot, menj Morija földjére, s ott mutasd be égőáldozatul azon a hegyen, amelyet majd megnevezek neked.«*
3. *Másnap reggel Ábrahám korán fölkelt, fölnyergelte szamarát, magával vitte két szolgáját és a fiát, Izsákot. Miután fát hasogatott az égőáldozathoz, fölkerekedett, és elindult a hely felé, amelyet Isten mondott neki.*
4. *A harmadik napon Ábrahám fölemelte a szemét, és messziről meglátta a hegyet.*
5. *Ábrahám azt mondta a szolgáknak:*
»Maradjatok itt a szamárral. Én és a fiam elmegyünk imádkozni, és utána visszatérünk hozzátok.«
6. *Ábrahám tehát fogta az égőáldozathoz szükséges fát, s fia, Izsák vállára adta, ő pedig kezébe vette a tüzet és a kést. Így mentek egymás mellett.*

⁵ Gyenge Zoltán. „A szenvedély akarata - Caravaggio Izsákja.” In *A szépség akarata*, szerző: Bacsó Béla, Gábor György, Gyenge Zoltán és Heller Ágnes, 66-124. 2011. 87-88. o.

7. *Akkor Izsák megszólította Ábrahámot: »Atyám!«
Az válaszolt: »Igen, fiam!«*
8. *Ez azt mondta: »Lám, itt a tűz és a fa, de hol a bárány az égőáldozathoz?«
Ábrahám így felelt: »Isten majd gondoskodik bárányról az égőáldozathoz, fiam.«
Így mentek tovább egymás mellett.*
9. *Mikor megérkeztek arra a helyre, amelyet Isten mondott neki, Ábrahám megépítette az oltárt, rárakta a fát, megkötözte a fiát és az oltárra helyezte a fa tetejére.*
10. *Akkor Ábrahám kinyújtotta a kezét, vette a kést, hogy feláldozza a fiát.*
11. *De az Úr angyala rászólt az égből és azt mondta: »Ábrahám, Ábrahám!«
»Itt vagyok!« - felelte.*
12. *Az folytatta: »Ne nyújtsd ki kezedet a fiú felé és ne árts neki. Most már tudom, hogy féled az Istent és egyetlen fiadat sem tagadtad meg tőlem.«*
13. *Amikor Ábrahám fölemelte szemét, látott egy kost, amely szarvánál fogva fennakadt a bozótban. Ábrahám odament, megfogta a kost, és feláldozta égőáldozatul a fia helyett.*
14. *Ábrahám így nevezte a helyet: »az Úr gondoskodik«, ezért mondják mind a mai napig:
»a hegyen, ahol az Úr gondoskodik«*
15. *Azután az Úr angyala az égből másodszor is szólt Ábrahámhoz,*
16. *és mondta: »Magamra esküszöm – ez az Úr szava -, hogy mivel ezt tetted és egyetlen fiadat sem tagadtad meg tőlem, gazdagon megáldalak.«*
17. *»Utódaidat megsokasítom, mint az ég csillagait és mint a tengerpart fővénységét, utódaid elfoglalják majd az ellenség kapuját.«*
18. *»Utódaid által nyer áldást a föld minden népe, mivel hallgattál a szavamra.«*
19. *Ábrahám visszatért szolgálóihoz. Elindultak, és együtt mentek vissza Beersebába. Ábrahám Beersebában maradt. »⁶*

Ábrahámot láthatjuk úgy, mint a hit vak szolgáját, aki nem kételkedik Isten szavában, de épp ezért nem is igazán reflektál saját cselekedeteire. Később, mintegy módosult tudatállapotból kiszakítva, kifejezetten meglepődik az angyal láttán. De azt is gondolhatjuk, hogy Ábrahám nagyon bölcs ember, aki rögtön átlátja az Isten parancsa mögötti próbatételt. Ha hite erős, Ábrahám „erkölcsös énjét” félretéve követi Isten utasítását, és üdvözült örömet érez, amikor sikerrel zárul a próbatétele. Ha hite gyengébb, nem sikerül teljesen elnyomnia érzelmeit, a próbatétel három napjának minden pillanatában retteg, és mély, katartikus jóérzés tölti el,

⁶ 'A katolikus Biblia' <http://mek.niif.hu/00100/00176/html/index.htm>

amikor Isten végre közbeavatkozik, és véget érhetnek szörnyű megpróbáltatásai. De Ábrahámra tekinthetünk úgy is, mint fáradt, bosszús öregemberre. Hosszú élete során Isten minduntalan próbára tette, és még most is kételkedik hitében, feltétlen odaadásában? Lehet, hogy Ábrahám beleőrül a próbatételbe. Hitét Isten parancsa nem erősíti, hanem épp, hogy sebet ejt rajta. Végzetes sebet, amelynek következtében Ábrahám esztét veszti, és Isten iránt érzett dühében, valóban önreflexió nélkül lenne képes feláldozni fiát, Izsákot.

Igazából persze nem tudhatjuk, Ábrahám hogyan is éli meg a próbatételt, mert a Biblia nem írja le ezt. A parancs utáni reggelen korán kel, összepakol, három napig fiával és két szolgájával halad a kijelölt cél felé, majd miután megpillantja a hegyet, elküldi a szolgákat, és felkészül Isten akaratának beteljesítésére – a Biblia semmi másról nem ír. Hankovszky Béla szerint épp ezért Izsák feláldozásának története kapcsán egy *sensus pleniori*⁷, egy teljesebb értelmet kell elfogadnunk, mint releváns interpretációt.

Litterális, szöveg szerinti értelemben az akéda-történet során nem történik más, mint hogy Isten, Ábrahámot próbára téve, „bünt parancsol”.⁸ A történet szimbolikus értelme jóval túlmutat ezen, és nekünk ezt az értelmet kell a lehető leghelyesebben feltárnunk. Hankovszky a mellett érvel, hogy a modern értelmező, például Kierkegaard is, elfeledkezik erről, és inkább a litterális értelemmel foglalkozik; vagy olyan elméleteket gyárt, amelyek szerint a történet tulajdonképpen semmilyen felsőbb tanítást sem hordoz magában, mindössze például a korra, bizonyos területeken jellemző gyerekáldozások bizonyítéka. Hankovszky írásában arra kéri az értelmezőt, inkább a patrisztikus irodalom felé forduljon.

Az akéda-történet Ábrahámjának jelleméről, érzelmeiről az egyházatyák sokszor eltérő véleményen vannak. A következőkben ezeket a véleményeket próbálom valamelyest bemutatni. Rövid rekonstrukcióimmal leginkább arra szeretnék rávilágítani, hogy Ábrahám áldozatának megjelenítését, bármekkorának is tekintjük, semmiképpen sem vitathatjuk el a Gyenge által elemzett Caravaggio-képpel kapcsolatban.

⁷ Hankovszky Béla. „Az értelmezés kötelezettsége: Ábrahám áldozata.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Heidl György, 9-30. Budapest: Kairosz, 2004.

⁸ Hankovszky Béla. „Az értelmezés kötelezettsége: Ábrahám áldozata.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Heidl György, 9-30. Budapest: Kairosz, 2004.

Órigenész *Nyolcadik homíliájában* Pál apostol szavait idézi: „*Ábrahám nem ingott meg a hitében, amikor egyetlen fiát feláldozta, akiben az ígéretet kapta, mert azt gondolta, hogy Istennek hatalma van feltámasztani őt a halottak közül is.*” A szerző szerint az apa tehát sokkal bölcsőbb annál, mint hogy vakon kövesse Isten parancsait, ám hite is erősebb annál, hogy kételkedjen Isten hatalmában. Hiszi, hogy Istennek elég hatalma van akár a holtak feltámasztásához is, és tudja, hogy Istennek nem áll érdekében olyasmit cselekedni, amivel valóban árthatna Izsáknak vagy neki. Ábrahám emlékszik az isteni ígéretre, miszerint Isten nagy nemzetté teszi utódjait, és ez igazolja számára azt, hogy a próbatételt mindenképpen ki kell állnia.

Nüsszai Szent Gergely hasonló véleményt fogalmaz meg, amikor beszédében azt állítja, Ábrahám rögtön átlátta a parancs célját.⁹ Nüsszai Gergely szerint Ábrahám azon nyomban megfélekedzik „a természet törvényéről”, azaz arról az erkölcsi-etikai szabályról, amely kimondja, hogy ölni rossz, amint felidézi magában az isteni szeretetet, és atyai érzéseit „mint valami földi terhet”, leveti, átadja magát a hitnek, Istennek, és ezáltal azonnal felkészültté is válik a parancs teljesítésére.

Az egyházatyák szerint azt is érdemes megfigyelnünk, hogy Ábrahám miket mond a próbatétel alatt. Tulajdonképpen nem sokat beszél, a történet során összesen kétszer szólal meg. Először a szolgálait utasítja, hogy várják meg, míg fiával visszatér, majd az áldozati bárány felől kérdező Izsáknak válaszol: „*Isten majd gondoskodik magának áldozati bárányról, gyermekem.*” Alexandriai Szent Kürillosz¹⁰ és Szent Béta¹¹ szerint ebben a két esetben Ábrahám igazából nem kevesebbet tesz, mint próféciákat mond. Megjövendöli, hogy fiával együtt fog visszatérni, illetve hogy Isten Izsák helyett majd más áldozatot fog választani magának.

⁹ Nüsszai Szent Gergely. „Beszéd a Fiú és a Szentlélek istenségéről.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Somos Róbert, 55-61. Budapest: Kairosz, 2004. 57. o.

¹⁰ Alexandriai Szent Kürillosz. „Húsvéti Homília.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Orosz Athanáz, 77-84. Budapest: Kairosz, 2004. 82. o.

¹¹ Szent Béta. „Kommentár Mózes öt könyvéhez. A Teremtés könyvéről XII. fejezet.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Heidl György, 115-119. Budapest: Kairosz, 2004. 116. oldal

Arról, hogy mi lehet Isten célja Ábrahám próbatételével, az egyházatyák nyomán több magyarázatot is adhatunk. Először is, Istennek mindenképpen célja maga a próbatétel. Úgy tűnik, patrisztikus irodalom egyetért abban, hogy Ábrahám próbatételére nem azért van szükség, mert Isten nincs eléggé megbizonyosodva Ábrahám feltétlen hitéről, hanem mert Ábrahám áldozatkészsége példaként szolgálhat a többi hívő számára. Aranyszájú Szent János erről a következőket írja: „*Mit jelent az, hogy próbára tette? Nem azért próbálta ki, mintha nem ismerte volna, hanem avégett, hogy kortársai is, meg a későbbi emberek is mind a mai napig, eltanulják a pátriárka istenszeretetét és engedelmességét az Úr parancsainak teljesítésében.*”¹² Szent Ágoston pedig így ír: „*Apánk volt Ábrahám, de nem a testi utódlás, hanem a hitbeli utánczás miatt.*”¹³

Az is világossá válhat számunkra, hogy a próbatétellel Isten nem csak a feltétlen hit szépségét és az erre való törekvés fontosságát akarta példázni. A *senus plenior* nem pusztán ennyit jelent. Az egyházatyák ugyanis, kivétel nélkül ahhoz a konklúzióhoz jutnak, hogy Izsák feláldozása, mint ószövetségi történet, igazából egy újszövetségi történetnek, nevezetesen Jézus Krisztus áldozathozatalának az előképe. Dolgozatom következő szakaszában azt vizsgálom, mit is fed pontosan és milyen következményekkel jár ez az előkép-elmélet a Caravaggio-képek értelmezésére nézve.

Órigenész, Nüsszai Szent Gergely, Aranyszájú Szent János, Alexandriai Szent Kürillosz, Milánói Szent Ambrus, Szent Ágoston és Szent Bédá mind-mind amellet érvelnek, hogy Ábrahám áldozata tulajdonképpen a krisztusi áldozathozatal előképe. Izsák Jézus Krisztus előképe, ilyenformán Ábrahám és Izsák áldozathozatala Krisztus és Isten áldozathozatalában, a keresztfeszítésben és a feltámadásban nyeri el a litterálisnál magasabb szintű, szimbolikus értelmét. Felmerül a kérdés, hogy megjelenik-e ez az előkép-kapcsolat Caravaggio festményeinek valamelyikén: véleményem szerint igen, ráadásul mindkettőn.

Dolgozatomban eddig leginkább Ábrahám és Izsák alakjaival foglalkoztam, a mindkét képen szerepeltetett angyalról és kosról csak érintőlegesen tettem említést. Az isteni áldozathozatal

¹² Aranyszájú Szent János. „Homília a Teremtés könyvéhez.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Simon Sándor, 63-74. Budapest: Kairosz, 2004. 65. oldal

¹³ Szent Ágoston. „Magyarázat a 30. zsoltárhoz.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Heidl György, 111-112. Budapest: Kairosz, 2004.

mindazonáltal épp ezekben az alakokban érhető tetten. Amennyiben elfogadjuk az előkép-elméletet, a történetben Krisztust természetesen Izsák jelképezi. Órigenész azonban rámutat: a kos is Krisztust jelképezi. A szerző ezt úgy magyarázza, hogy míg Izsák az élő, addig a kos a halott Krisztus előképe. (Hiszen Izsák végül nem, a kos viszont feláldozásra került.) A történet azért kívánja meg, hogy mind az élő, mind a halott Krisztus előképet is felfedezzünk benne, mert Krisztust bár keresztre feszítették és meghalt, harmadnapra feltámadt: „*Krisztus Isten Igéje, csakhogy az Ige testté lett. Eszerint van valami Krisztusban, ami fentről való, és van, ami az emberi természetből és a szűzi méhből vétetett. Krisztus tehát szenved, ámde hús-vér testben, és alá van vetve a halálnak, mármint a hús-vér test, amit itt a kos jelképez [...]* Ellenben az Ige, vagyis a szellem szerinti Krisztus, akinek Izsák a jelképe, megmaradt romolhatatlanságában.”¹⁴

Aranyszájú Szent János is arra jut, hogy a kos Krisztus előképe lehet. „*Ezért mondta Krisztus a zsidóknak: Ábrahám, a ti atyátok ujjongott, hogy láthatja az én napomat; látta és örvendezett. Hogyan láthatta, hiszen sok-sok évvel megelőzte? Előképben, homályban. Amint ugyanis itt egy kos lett az áldozat Izsák helyett, úgy áldoztatott fel az Isten báránya a világért. Előbb homályban kellett sejtetni és jelezni az igazságot. Nézd csak, kedves hallgatóm, homályban minden előre jelezve volt: itt is, meg ott is egy egyszülött fiú; ez is, az is atyja kedveltje.*”¹⁵ - írja János. Ambrus pedig a következőket mondja: „*Miért éppen kost látott [Ábrahám]? Mert a kos mintegy előjárója a nyájnak. Hogy észre vedd, ez nem földi áldozat. És miért a szarvánál fogva akadt fenn a kos [...]? A mi szarvunk Krisztus, aki mindenkit megelőz [...]* Őt látta Ábrahám az áldozatban, az ő szenvedését pillantotta meg.”¹⁶

Caravaggio képein a kos nem a háttérben, a történet mellékszereplőjeként jelenik meg, hanem a festmények szimbolikájának fontos szereplőjeként, az előtérben. Gyenge nem veszi figyelembe, hogy az 1603-as képen nem csak Izsák, hanem a kos is a néző felé, azaz ránk néz. Tekintete, ahogyan a szerző is nevezi, elmélázó, de inkább jámbornak mondanám, mint

¹⁴ Órigenész. „Nyolcadik homília a Teremtés könyvéhez.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Heidl György, 39-52. Budapest: Kairosz, 2004.

¹⁵ Aranyszájú Szent János. „Homília a Teremtés könyvéhez.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Simon Sándor, 63-74. Budapest: Kairosz, 2004. 72. oldal

¹⁶ Milánói Szent Ambrus. „Ábrahámról.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Heidl György, 95-104. Budapest: Kairosz, 2004.

kedélyesnek. Kétséget kizáróan nem állati, inkább emberi vagy isteni értelmet sugárzó tekintetről van itt szó. Izsák a koshoz képest sokkal esendőbb hatást kelt, mintha jobban ki lenne szolgáltatva helyzetének. Felénk néz, tekintetét azonban elhomályosítja saját vívódása. Ez az ábrázolt pillanatban valóban hitelesnek tűnik, azonban ne feledkezzünk meg róla: végül a kos lesz az áldozat, nem a fiú. A kos, ha valóban csak egyszerű állatként jelenne meg, nem nézne ilyen egyértelműen ránk, a képen kívülre. Ugyanez az ábrázolásmód jellemző egyébként az 1598-as festményre is, azzal a különbséggel, hogy ennél a műnél Izsák és a kos jelenléte is kevésbé tűnik meghatározónak.

Az angyal szerepe a patrisztikus értelmezésekben már némiképp összetettebbnek látszik. Órigenész a következőket írja róla: „[...] azt akartuk igazolni, hogy az Atya nem nagyobb a Fiúnál. Mert itt Isten Igéjének angyalát szerepeltetve azt mondja a Szentírás: »Mivel megtetted, amit mondtam, és kedvemért még szeretett fiadat sem kímélted, önmagamra esküszöm, hogy megteszem mindazt, amit e beszédből és ígéretből megismerhattunk.« Ki az tehát, aki Ábrahámmal beszél? Csak nem az Atya? Ámde azt mégsem mondhatjuk, hogy az Atya angyal. Tehát az egyszülött Fiú beszélt vele”.¹⁷ Álláspontját, miszerint Krisztus nem csak előképként, hanem ténylegesen is megjelenik a történetben, az is támogatja, hogy az Úr hangja egyes szám első személyben hivatkozik magára. A „*Látom most már, hogy féled az Istent.*” kijelentés kapcsán elképzelhető, hogy a Fiú mondja, de az Atyára kell értenünk. Az Atya az, akit Ábrahám fél, ugyanakkor a Fiú teszi próbára őt, az eljövendő isteni áldozatot, a megváltást hirdetve.

Amennyiben elemzésünk során Órigenész fenti elképzelését is számba vesszük, rájöhetünk, hogy Caravaggio 1598-as festménye is az angyalként megjelenő bűjt Krisztust ábrázolja. Ennek a képnek központi szereplője az angyal. Arca és keze féhéren fénylik, átható tekintete, vonásainak kristálytiszt, földöntúli nyugalma által pedig Caravaggio képe az Isten küldöttének státuszánál is magasabbra emeli őt. Fénye tulajdonképpen belső fény - megjelenítéskor a festő az úgynevezett chiaroscuro technikát alkalmazta. A fényről nem tudhatjuk, honnan jön, honnan ered, és nem is vetül másra, az angyal sajátja. Caravaggio festményén a kos sincs ugyan sötétségben, ám az angyal a többi alakhoz képest egyenesen ragyog.

¹⁷ Órigenész. „Nyolcadik homília a Teremtés könyvéhez.” In *Akeda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Heidl György, 39-52. Budapest: Kairosz, 2004.

Caravaggio-képek

Caravaggio két azonos című képe között sok a hasonlóság. Mindkét festményen ugyanazt a négy alakot fedezhetjük fel: Ábrahám, Izsák, az angyal és a kos alakját. Mindkét festmény egyetlen jelenetbe zsúfolja az egyébként több napot felölelő akédát. Továbbá jellemző rájuk az oly sokat emlegetett caravaggioi naturalizmus is. E hasonlóságok mellett azonban a két kép különbségei is legalább ennyire szembeötlőek: kompozícióját, a színvilágát és mondanivalóját tekintve a két festmény között jelentős eltérések fedezhetünk fel. A következőkben ezeket az eltéréseket veszem sorra.

Ami az 1598-as kép kapcsán leginkább szembeötlő, a fentebb már említett, erőteljes fény-árnyék kontraszt. Ez a kontraszt olyannyira erőteljes, hogy a feketeség annyira uralkodó színe a képnek, mintha Caravaggio alakjai a semmiben lebegnének. Így a festő egyrészt térben és időben elhelyezhetetlenné teszi a jelenetet, másrészt pedig túlhangsúlyozza a megvilágított felületeket. A kép már csak ezzel is megköveteli magának a szimbolikus értelmezést. Felmerül a kérdés, a festő Ábrahámot és Izsákot miért az árnyék takarásán keresztül festette meg, milyen koncepcióról árulkodik az, hogy az angyal és a kos alakját, de főként az angyalét, a kép sokkal inkább kihangsúlyozza.

A válasz nagyon egyszerű: ezen a képen Caravaggio inkább, mint előképet, nem mint Ábrahám és Izsák történetét ábrázolta az akédát. Az angyal bal keze a kos fején nyugszik, balját, amely Ábrahám karját fogja le, nem hangsúlyozta ki a festő. A kos tekintete mintha többről tanúskodna, mint pusztá állati értelem, ráadásul az egyetlen olyan alak, amely kitekint a képből. Ábrahám és Izsák esendőnek és jelentéktelennek tűnik a festmény e két szereplőjéhez képest. Caravaggio az apát a patrisztikus értelmezések fényében kissé túl indulatosnak, Izsákot pedig túl nyugodtnak is festi. Mintha az adott pillanatban egyikük sem lenne igazán jelen. Megmaradnak emberi mivoltukban, a pusztá racionalitás szintjén, egyáltalán nem jellemző rájuk az a fajta szenvedélyes hit, amelyről a *Félelem és reszketés* is beszél.

Kompozícióját tekintve Caravaggio 1598-as képe igen zsúfoltnak mondható. Az alakokat szinte egymásra ábrázolja, és mozdulataik által ténylegesen össze is kapcsolja őket: az angyal kezeit a kos fején és Ábrahám karján nyugtatja, Ábrahám keze Izsákot markolja, Izsák térdei

pedig a kost érintik. Egyetlen kört alkotnak, melynek alsó részén az áldozatok találhatóak, a felső szinten pedig az áldozók. Elmondhatjuk tehát, hogy Caravaggio festményén az ember közvetlen kapcsolatba kerül az abszolúttal. Valami azonban hibádzik: a sötétségben ábrázolt alakok mintha nem éreznék át ezt a találkozást. Még az a kis fény is, amelyet a festő a fiú és az apa alakjára fest, csak hátulról éri őket. Az angyalnak le kell szállnia közéjük és a kosra kell mutatnia ahhoz, hogy megértsék az abszolút akaratát.

Az, hogy Caravaggio 1598-as képét ily módon ábrázolta, nem lehet véletlen, véleményem szerint a kép az előképiséget akarja megjeleníteni. A következőkben annak bizonyítására törekszem, hogy ez a hagyomány a másik képen is felfedezhető, vagyis az 1603-as képet is értelmezhetjük úgy, mint a történet előképként való értelmezési kísérletét.

Az 1603-as festmény háttére kor- és történet-hűnek tűnik. Színhasználatában ugyanúgy jellemzőek rá a sötét színek, elsősorban a sötétbarna árnyalatai, de összességében sokkal „valósabb”, realistább hatást kelt, mint az 1598-as kép. Az angyal és a kos ezen a festményen egyáltalán nem hangsúlyosabb, mint Izsák vagy Ábrahám. Sőt azt is megfigyelhetjük, hogy az apa és a fiú arcát jóval aprólékosabban festi a festő. Ábrahám arcára és Izsák vállára is több fény esik, mint az angyal vagy a kos alakjára együttevve. Ettől függetlenül azonban Caravaggio akéda-ábrázolása mit sem veszít szimbolikus jelentéséből.

Bár az előző festményhez képest kétséggel megfigyelhetünk valamiféle jelentés-eltolódást, nem szabad megfélekednünk róla, hogy Caravaggio mind az angyal, mind a kos alakját megtartja. Az angyal csak behajol ugyan a képbe, de az akédában leírt szerepéhez hűen közbeavatkozik, megakadályozza Ábrahámot Izsák feláldozásában, és a kosra mutat. Az állat ezen a képen ugyan szintén kevésbé hangsúlyos, kissé kos-, kevésbé bárányyszerűbb, de tekintete ugyanúgy okosnak és jámbornak mondható, mint amilyen elődje tekintete is volt.

Gyenge szerint ez az 1603-as kép kizárólag Izsák abszurd elleni kiáltásáról szól. Ezt igazolni látszik, hogy a fiú eltorzult arca és kitekert alakja valóban sokkoló. Amikor ránézünk a képre, figyelmünket semmiképp sem kerülheti el Izsák alakja, tekintetünk közte és Ábrahám arca között ugrál. Izsákra mutatnak azok az irányvonalak is, amelyek az angyal bal karja, valamint az apa bal és jobb karjainak mentén húzhatunk. A szerző interpretációját támogatja továbbá az

is, hogy Izsák feje felett ott sötétlik a meghatározhatatlan feketeség, amely a kép szimbolikájában valóban reprezentálhat valamiféle abszurditást.

De valóban Izsák abszurd elleni kiáltásáról lenne itt szó? Nem csak tovább fojtogatja őt a sötétség, saját tudatlansága? Ismét csak azt tudom mondani, nem szabad megfélemednünk arról, hogy Caravaggio az angyalt és a kost az 1598-as képhez képest változatlanul nagy felületen ábrázolja. Ennek figyelembevételével arra juthatunk, hogy a festmény tulajdonképpen mindkét értelmezést támogathatja: ugyanúgy megjelenítheti a litterális értelemben olvasott akédát, mint az előképet.

Ábrahám arckifejezése az, amely szerintem eldöntheti a vitát. Gyenge szenvedélytelennek írta le ezt az arcot, én inkább érzelmesnek neveztem. Véleményem szerint az apa arckifejezése azért problematikus, mert nehéz rámutatni, a sok érzelem közül, amelyet jelenthet, melyik is az, amely valóban domináns lehet. Ha Ábrahám alakját alaposabban megfigyelhetjük, láthatjuk, hogy egyrésztől igenis szenvedélyes, komolyan megérintik a vele történetek, másrésztől nem mondható brutálisnak vagy erőszakosnak. Arca leginkább zavartságról árulkodik, hiszen csak ebben az ábrázolt pillanatban érti meg, mit is akar próbatételével példázni az Isten, de tekintetéből már a megértés vehető ki.

Ez a fajta közeli, elsősorban hatásalapúnak mondható elemzés természetesen nem túl megbízható. Caravaggio 1603-as Ábrahámjának érzelmein kívül viszont a kép egy másik eleme is meggyőzhet minket arról, hogy nem pusztán Izsák és az őt elnyomó abszolút hatalom konfliktusa jelenik meg a festményen.

Az 1598-as képtől eltérően a későbbi festmény már nem köti olyan szorosan össze az akéda szereplőit: az angyal Ábrahám karját, Ábrahám Izsák nyakát szorítja, a kos viszont némileg elkülönül tőlük. A festmény alsó részét azonban így is ezek a szimbolikus alakok töltik ki. A legalsó osztatban ugyanúgy az áldozatok, a felsőben pedig az áldozók jelennek meg, mint a korábbi képen. A felső osztatban, a festmény jobb felső sarkában viszont majdhogynem üres a tér. Izsák feje fölött egyrészt ott sötétlik az, amit korábban az abszurdnak neveztem. Másrészt ott áll a hegyen a város is, amely Ábrahám következő otthonát jelölheti.

Ha az angyal alakját alaposabban megfigyeljük, rájöhetünk, hogy nem is igazán a kosra, inkább a kos feje fölé mutat, a város és az út irányába, az eljövendő történések felé. Túl a megpróbáltatásokon, Ábrahámra a végső nyugalom lel. A város felett fehérítő égbolt, amely a festménynek egyébként az egyetlen világosabb felülete, véleményem szerint Isten Ábrahámnak tett ígéletét, az isteni gondviselést is jelentheti.

Ezen a ponton a vonatkozó patrisztikus irodalmak közül Kürillosz és Ágoston akéda-magyarázatait is megemlíthetjük. Kürillosz *Húsvéti homíliájában* azt állítja, az akéda tulajdonképpen „*az Úrral megtörtént misztériumot ábrázolja*”.¹⁸ Misztériumon azoknak a leírhatatlan érzéseknek a sorát érti, amit akkor érez valaki, amikor saját fiának feláldozására készül. Kürillosz szerint tehát Ábrahámot inkább az Atya, nem a Fiú teszi próbára. A próbatétel célja pedig, hogy a hívők átérezzék, milyen hatalmas áldozatot hozott értük Isten, amikor Krisztus halálával megváltotta az emberiséget. Ágoston is hasonló isteni célok teljesülését látja az akéda-történetben. Véleménye, hogy az Úr az akéda által akarta megmutatni, miként fog gondoskodni az emberek sorsáról.¹⁹

Ezeket az értelmezéseket Caravaggio 1603-as képe szinte tökéletesen reprezentálja, de úgy, hogy közben nem feledkezik meg arról, amire a modern értelmezők, elsősorban Kierkegaard is rájöttek: a történetből nem vonhatjuk ki az emberi tényezőket. Az akéda során Isten irracionális próbatétel elé állítja mind Ábrahámot, mind Izsákot, „csupán” azért, hogy általuk a saját ígétét hirdesse, abszolút hatalmát megjelenítse. Az apa és a fiú áldozatkészségét nem lehet elégszer hangsúlyozni, érzelmeiket, helyzetük abszurdításával való, félelemmel és reszketéssel teli szembenézésüket ugyanúgy ábrázolnunk kell, mint a történet által megjelenő szimbolikus tartalmakat.

¹⁸ Alexandriai Szent Kürillosz. „Húsvéti Homília.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Orosz Athanáz, 77-84. Budapest: Kairosz, 2004.

¹⁹ Szent Ágoston. „Isten városáról 16. könyv 32. fejezet.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Heidl György, 107-110. Budapest: Kairosz, 2004.

Konklúzió

Képlemezéseim, valamint a releváns szakirodalom elemzése során arra jutottam, hogy Caravaggio 1603-as képe egyszerre jeleníti meg az akéda litterális és szimbolikus értelmét. A dolgozat címében szereplő kérdésre, amely a két kép áldozatainak kiben-létére kíváncsi, viszont még nem válaszoltam. Ezt írásomnak ebben az utolsó szakaszában most szeretném megtenni. Dolgozatom konklúziója a következő: Caravaggio két azonos című képe közül mindkettő az isteni áldozathozatalt jeleníti meg. Nem értek tehát egyet Gyenge Zoltán *A szenvedély akarata* című esszéjének azon állításával, hogy a festő 1603-as festménye Izsák áldozatáról szólna. Annak belátása, hogy az 1598-as kép az isteni áldozathozatalt jeleníti meg, véleményem szerint nem okoz különösebb nehézséget. Caravaggio e festményének megfestésekor jóval nagyobb hangsúlyt szánt a két sok szempontból szimbolikus teremtménynek, mint Ábrahám és Izsák alakjának.

Az 1603-as képen már nehezebb felfedezni az isteni áldozat mibenlétét. Az utóbbi festmény elemzésekor azzal az érdekes problémával találkozhatjuk szembe magunkat, hogy a kép mindkét kierkegaard-i nyelvet, a pragmatika és a hit nyelvét is megjeleníti. Caravaggio mindkét nyelvet olyan alapossággal ábrázolja, hogy a kérdéses festményt Izsák, Ábrahám vagy az abszolút felől is értelmezhetjük. A kép szemlélésekor ugyanúgy átérezhetjük Izsák fájdalmát, mint Ábrahám áldozathozatalának nehézségét, vagy mint az isteni gondviselést. Végző soron azért gondolom, hogy a kép az isteni gondviselést, az isteni áldozathozatalt, mint Krisztus-előképet reprezentálja, mert ez az értelmezés az, amely mindhárom nézőpontból átérezhető.

Irodalomjegyzék

'A katolikus Biblia' <http://mek.niif.hu/00100/00176/html/index.htm>

Alexandriai Szent Kürillosz. „Húsvéti Homília.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Orosz Athanáz, 77-84. Budapest: Kairosz, 2004.

Aranyszájú Szent János. „Homília a Teremtés könyvéhez.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Simon Sándor, 63-74. Budapest: Kairosz, 2004.

Balassa Péter. „Utószó Soren Kierkegaard Félelem és reszketés című könyvéhez.” In *Félelem és reszketés*, szerző: Soren Kierkegaard, fordította: Rácz Péter, 221-273. Budapest: Európa, 1986.

Bätschmann, Oskar. *Bevezetés a művészettörténeti hermeneutikába. Képek elemzése*. Fordította: Bacsó Béla és Rényi András. Budapest: Corvina, 1998.

Dévény István. *Soren Kierkegaard*. Máriabesnyő - Gödöllő: Attraktor, 2003.

Gyenge Zoltán. „A szenvedély akarata - Caravaggio Izsákja.” In *A szépség akarata*, szerző: Bacsó Béla, Gábor György, Gyenge Zoltán és Heller Ágnes, 66-124. 2011.

—. *Kierkegaard élete és filozófiája*. Máriabesnyő - Gödöllő: Attraktor, 2007.

—. *Kierkegaard és a német idealizmus*. Budapest: Ictus, 1996.

Hankovszky Béla. „Az értelmezés kötelezettsége: Ábrahám áldozata.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Heidl György, 9-30. Budapest: Kairosz, 2004.

Imdahl, Max. *Giotto: Arénafreskók*. Fordította: Kerekes Amália. Budapest: Kijárat, 2003.

Imdahl, Max. „Ikonika.” In *Kép, fenomén, valóság*, szerző: Bacsó Béla, szerkesztette: Hegyessy Mária, 254-273. Budapest: Kijárat, 1997.

Kierkegaard, Soren. *Félelem és reszketés*. Fordította: Rácz Péter. Budapest: Európa, 1986.

Marin, Louis: *On Representation*.

http://books.google.hu/books/about/On_representation.html?id=OBAT_7n2oC&redir_esc=y

Milánói Szent Ambrus. „Ábrahámról.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Heidl György, 95-104. Budapest: Kairosz, 2004.

Nüsszai Szent Gergely. „Beszéd a Fiú és a Szentlélek istenségéről.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Somos Róbert, 55-61. Budapest: Kairosz, 2004.

Órigenész. „Nyolcadik homília a Teremtés könyvéhez.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Heidl György, 39-52. Budapest: Kairosz, 2004.

Panofsky, Erwin. *A jelentés a vizuális művészetekben. Tanulmányok*. Fordította: Tellér Gyula. Budapest: Gondolat, 1984.

Spike, John T. *Caravaggio. Cd-rom Catalogue*. New York: Abbeville, 2007.

http://www.johntspike.com/uploads/CARAVA_2010.pdf

Szent Ágoston. „Isten városáról 16. könyv 32. fejezet.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Heidl György, 107-110. Budapest: Kairosz, 2004.

Szent Ágoston. „Magyarázat a 30. zsoltárhoz.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Heidl György, 111-112. Budapest: Kairosz, 2004.

Szent Béda. „Kommentár Mózes öt könyvéhez. A Teremtés könyvéről XII. fejezet.” In *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*, szerző: Heidl György, fordította: Heidl György, 115-119. Budapest: Kairosz, 2004.

Első melléklet

Második melléklet

